

BY- OG REGIONFORSKNINGEN

711.1/2 (482.8)

AURSKOG-HØLAND

EN SOSIOLOGISK UNDERSØKELSE
AV ARNE S. DOLVEN

4:0

RAPPORT 1 ■

Arne Dolvens *Aurskog-Høland*. En sosiologisk undersøkelse, om pendling, flytting, bosettingsmønster og kommuneinndeling i et av Oslos randmråder fra 1965, var første NIBR-rapport.

Hallén, A. (2025). Forskning for samfunnsplanlegging: Om NIBRs etablering og de første tiårene. I K. T. Elvbakken & V. Schwach (Red.), *Kunnskap og politikk: Forskning, forvaltning og forskningsinstitutter* (s. 303–323). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa530113>

Kapittel 13

Forskning for samfunnsplanlegging

Om NIBRs etablering og de første tiårene

Arvid Hallén

Innledning

I dette kapittelet vil jeg beskrive bakgrunnen for opprettelsen av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og hvordan den faglige profilen utviklet seg de første tiårene.¹ Opprettelsen av instituttet settes inn i en forskningspolitisk kontekst, med særlig vekt på hvilken rolle Norges Teknisk-Naturvitenskapelige forskningsråd (NTNF) spilte ved etableringen av forskningsinstitutter på 1950- og 1960-tallet. Samtidig belyses det hvordan instituttet ble en del av oppbyggingen av samfunnsfaglige institutter innrettet for å utvikle kunnskapsgrunlaget for samfunnsplanlegging utover

¹ Kapittelet er en bearbeidet versjon av en artikkel som ble publisert i *Plan og Arbeid*, nr. 5/2017.

på 1970-tallet. Instituttet, som var etablert under et teknisk-naturvitenskapelig forskningsråd, fikk en tydelig samfunnsfaglig innretning.

Norsk institutt for by- og regionforskning startet sin faglige oppbygging under Utvalg for byplanforskning fra 1964 og ble formelt etablert som institutt 1. juli 1967 av NTNF. NIBRs forhistorie er nært knyttet til utviklingen av fysisk planlegging i Norge, og da instituttet startet sin virksomhet på 1960-tallet, var det en del av en bredere institusjonsbygging for samfunnsplanlegging.

Før andre verdenskrig ble det tatt flere initiativ til organisert byplanforskning (Thomassen, 1997).² Interessen for en slik satsing var fortsatt stor etter krigen, og i 1945 kom det et forslag fra arkitekten Erik Lorange om å etablere et statlig finansiert regionplaninstitutt, «et studieinstitutt for samfunnsplanlegging» (Thomassen, 1997, s. 424). Fagområdet by- og regionplanlegging var veletablert i utlandet, og det ble sett som relevant for den samfunnsstyringen som skulle understøtte den økonomiske veksten i Norge. Fagfeltet ble ytterligere aktualisert med sterkere byvekst og økt fraflytting fra distriktene. Det utviklet seg gradvis en bredere forståelse for hvilke problemstillinger en god samfunnsplanlegging måtte håndtere og hvilke fagområder den måtte bygge på. Styringsoptimismen var stor, med sterk tro på planlegging bygget på et solid kunnskapsgrunnlag.

Fra de første etterkrigsårene til inngangen på 1960-tallet gikk debatten blant fagfolk og institusjoner om hvordan forskning for by- og regionplanlegging skulle bygges opp. Ved Norges tekniske høyskole (NTH) ble fagområdet prioritert da Bjarne Lous Mohr i 1956 fikk et professorat i by- og regionplanlegging. Men ønsket om et eget byplaninstitutt besto (Thomassen, 1997, s. 426). Debatten ble intensivert da Norsk byplanforening, en forening som var stiftet allerede i 1919, i 1959 foreslo opprettelsen av et by- og regionplaninstitutt. Dette initiativet ble fulgt opp av Norges byggforskningsinstitutt (NBI) (se senere) som i 1962 etablerte sitt eget «midlertidige utvalg for byplanforskning» (Thomassen, 1997, s. 427).

NBI-utvalget konkluderte med at det var svært viktig å etablere et forskningsmiljø på byplanområdet, særlig hvis det ble lagt opp med et praktisk siktemål. Forslaget ble sendt over til NTNF i november 1962. Senere skal vi se at NTNFs arbeidsutvalg nølte med å ta forslaget om å utrede spørsmålet om byplanforskning

² Deler av framstillingen bygger på historikeren Øyvind Thomassens doktoravhandling fra 1997: *Herlege tider. Norsk fysisk planlegging ca. 1930–1965*.

videre. Men det endte med at NTNf i juni 1963 etablerte Utvalg for byplanforskning med samme leder som NBI-utvalget, arkitekt Per Andersson. Den nevnte professor Mohr var også med, og NBI-forskeren Sven Erik Lundby ble knyttet til utvalget som sekretær. Lundby var også utdannet arkitekt, og da instituttet formelt ble etablert noen år senere, ble han instituttets første leder.

Det var av strategisk betydning at lederen for den nye distriktsplanavdelingen i Kommunal- og arbeidsdepartementet, Thor Skrindo, også kom med i utvalget. Skrindo var samfunnsøkonom og en veletablert embetsmann. Han hadde vært fylkesmann i Sør-Trøndelag i fire år da han ble ekspedisjons-sjef, og han bidro til å knytte utvalget tettere til den regional- og distrikts-politiske oppbyggingen som skjedde på 1960-tallet.

I innstillingen som ble lagt fram i mai 1964, foreslo utvalget etablering av et nytt forskningsinstitutt for by- og regionplanlegging. Innstillingen ble trykket som bilag 19 til NTNfs store forskningsutredning. I denne utredningen slo rådet fast at byplanforskning var et arbeidsområde for NTNf (NTNf, 1964). Da innstillingen fra utvalget forelå, ga NTNf straks klarsignal til at utvalget kunne starte opp forskning på området.

NTNF som instituttbygger

Historien om opprettelsen av NIBR er en del av historien om NTNf som den store instituttbyggeren i de første tiårene av etterkrigstiden. Samtidig er opprettelsen et eksempel på at NTNf gjerne tok en rolle som gikk ut over en mer snever tolkning av rådets teknisk-industrielle formål.

NTNF var Norges første forskningsråd da det ble etablert sommeren 1946.³ At det skjedde så raskt etter krigen, har med flere forhold å gjøre (Brandt mfl., 2019). Det er tydelige linjer tilbake til flere initiativ om å styrke forskningen i årene før krigen. Samtidig ble det gjennom krigsårene, både i Norge og andre land, og ikke minst i USA, en ny erkjennelse av det store

³ Framstillingen av NTNfs historie bygger i stor grad på Collett & Skoie (1981) og Brandt mfl. (2019).

potensialet forskningen hadde for teknologisk og industriell utvikling. Under krigen arbeidet både London-regjeringen og industri- og forskningsmiljøer i Norge med å legge grunnlaget for en sterkere organisering av teknisk-industriell forskning (Collett & Skoie, 1981, s. 100–101). Da freden kom, var planene klare, og allerede i september 1945 satte Gerhardsens samlingsregjering ned et utvalg for å utrede spørsmålet. Utvalget, som ble ledet av NTH-rector Fredrik Vogt, arbeidet raskt. Våren 1946 vedtok Stortinget å opprette et teknisk-naturvitenskapelig forskningsråd, og det kunne starte arbeidet.

Som forskningsråd skilte NTNf seg fra tilsvarende råd i andre land. Rådet skulle ikke være et redskap for «elfenbenstårnet», selv om betydningen av grunnforskning og sammenhengen mellom grunnforskning og mer anvendt forskning ble tydelig erkjent. NTNf skulle koble forskningens muligheter med næringslivets behov og være et samarbeidsorgan og en møteplass for forskning, industri og myndigheter.

I boken om forskningsrådenes historie viser historikeren Thomas Brandt (2019) at NTNf fikk stor autonomi de første årene. NTNf hadde samtidig svært nær kontakt med sentrale politiske myndigheter de første tiårene. Nøkkelpersoner fra Industridepartementet og Kirke- og undervisningsdepartementet deltok i rådets organer fra starten, og både NTNfs styreledere og rådets direktør var i nær kontakt med departementene (Brandt, 2019, s. 81). Rådet disponerer en rammebevilgning nokså fritt, og dette kan ha bidratt til at NTNf nettopp kunne etablere seg som en samarbeidsplattform mellom forskning, næringsliv og myndigheter (Collett & Skoie, 1981, s. 105). Dette bidro samtidig til at det ikke var stor planmessighet over arbeidet (Brandt, 2019, s. 77). Mye aktivitet gikk ut på å fange opp og føre videre initiativer fra ulike miljøer. Særlig sentralt ble det å identifisere kunnskapsområder der det trengtes sterke fagmiljøer som kunne gi bidrag til næringsutvikling og politikk. Et sentralt grep var å etablere institutter, og NTNf ble et handlekraftig instrument for en omfattende institusjonsbygging.

At NTNf skulle etablere nye institutter, var slett ikke opplagt, selv om spørsmålet faktisk ble diskutert i forbindelse med etableringen av rådet (Collett & Skoie, 1981, s. 107). Både Collett og Skoie og Brandt mener grepet med å etablere institutter må knyttes til den rollen NTNf fikk i spørsmålet om hvordan atomenergiforskningen skulle organiseres i Norge. Det var klar støtte til å satse på atomforskning, men motstand mot at denne forskningen skulle settes i gang innenfor en militær ramme. NTNf kunne til slutt løse pro-

blemet ved å etablere et institutt under rådet (Brandt mfl., 2019, s. 66–70). Men i NTNFs arbeidsutvalg var det fortsatt tydelige stemmer mot at NTNf skulle etablere institutter. Blant annet påpekte industridirektør Einar Slaatto (Handelsdepartementet) at NTNf ikke ville være et upartisk organ til å fordele forskningsmidler dersom det etablerte institutter (Collett & Skoie, 1981, s. 107–108). Disse innvendingene fikk ikke gjennomslag. Dermed ble det åpnet opp for at nye kunnskapsbehov kunne gripes an med å etablere institutter. Institutt for atomenergi var likevel på flere måter et utypisk NTNf-institutt, siden det fikk en klart mer uavhengig stilling enn det som ble hovedmodellen.

Collett og Skoie (1981) skriver at «NTNF så fra første stund sin initiativtakende funksjon som sin kanskje aller viktigste. I løpet av de fem første år nedsatte forskningsrådet 16 utvalg for forskjellige forskningsområder» (s. 106). I den serien av instituttetableringer som fulgte, var det aller tyngste strategiske initiativet etableringen av et sentralinstitutt for industriell forskning. NTNFs viktigste oppgave var å styrke norsk industri, og et forslag om et «sentralinstitutt» hadde vært framme allerede før krigen (Brandt mfl., 2019, s. 72). I september 1948 satte NTNf ned et utvalg for å utrede etablering av et slikt industrielt forskningsinstitutt, og utvalgets innstilling ble lagt fram i mars 1949.

Men allerede i 1947 var det kommet initiativ for satsing på forskning om bygg- og geoteknikk, og NTNf responderte med å etablere både et Byggeteknisk utvalg og et Geoteknisk utvalg. Begge utvalgene foreslo opprettelse av egne institutter, og da innstillingene forelå, fikk utvalgene anledning til å sette i gang forskningsvirksomhet organisert som kontorer under NTNf. I 1953 ble Norges byggforskningsinstitutt og Norges geotekniske institutt formelt etablert som de første rene NTNf-instituttene. At NTNFs råd valgte å legge instituttene direkte under rådet, hadde også med finansieringsspørsmålet å gjøre (Collett & Skoie, 1981, s. 109). Da det viste seg at en fast statlig bevilgning til et byggforskningsinstitutt ikke var realistisk, og heller ikke næringens representanter så for seg muligheten for en betydelig finansiering derfra, ble løsningen å etablere et institutt under NTNf med finansiering fra rådet. Men den formelle etableringen av instituttet kom ikke på plass før det var sikret tilleggsfinansiering gjennom en avgift på byggevirksomhet innrettet mot finansiering av byggeteknisk forskning.

Dette skjedde heller ikke denne gangen uten tydelige prinsippdiskusjoner både i NTNf og hos andre involverte aktører (Collett & Skoie, 1981, s. 109).

Spørsmålet om NTNf skulle etablere institutter kom opp igjen. Var det riktig å etablere nye institusjoner, og hvor skulle eventuelt slike institutter lokaliseres, Oslo eller Trondheim? Et viktig argument mot å etablere nye institutter var det samme som Slaatto hadde tatt til orde for: at rådet ville komme i en dobbeltrolle fordi det både forvaltet forskningsmidler og hadde et direkte ansvar for et utførende nivå. Denne problemstillingen kom til å følge NTNf helt fram til fristillingen av instituttene på 1980-tallet.

At instituttløsningen ble valgt, og Byggeteknisk utvalg og Geoteknisk utvalg fikk starte forskningsaktivitet straks innstillingene forelå (og lenge før formell instituttetablering), handler også om tid. Mange var svært utålmodige etter å komme i gang med forskningen, og det kunne skje raskest i NTNf-regi. Det ble antatt at det ville bli langt mer tidskrevende prosesser å bygge ut universitets- og høyskoleinstitutter (Collett & Skoie, 1981, s. 109).

Oppdragsorienteringen ble et viktig kjennetegn for hele den norske instituttsektoren, og fra NTNfs side var dette en eksplisitt linje fra starten. I diskusjonene om finansieringen av Sentralinstituttet for industriell forskning (SI) var høy oppdragsandel et utgangspunkt og en forutsetning. Da SI etter etableringsårene ikke klarte å øke sin oppdragsandel, var industrirepresentantene bekymret for at instituttet ikke var relevant nok for næringslivets behov. Evne til å sikre en stor oppdragsandel ble sett som et uttrykk for brukerrelevans (Collett & Skoie, 1981, s. 130). Denne oppfatningen ble gjort gjeldende mer generelt, oppdragsfinansiering ville sikre at instituttene utviklet sin forskningsagenda i samarbeid med miljøene som skulle bruke kunnskapen. Derfor ble det sett som hensiktsmessig at instituttene måtte skaffe en betydelig del av inntektene sine ved å respondere på brukerbehov, altså gjennom et oppdragsmarked.

Senere kan det nok også ha vært mer budsjettmessige årsaker til en økende oppdragsandel for instituttene. Rådets institutter hadde allerede fra oppstarten fått finansiering også fra andre kilder enn fra NTNf. Etter hvert som oppdragsvirksomheten økte, kunne ikke andelen grunnfinansiering holde tritt, og rommet for en stor egeninitiert forskningsportefølje ble etter hvert mindre. Men spørsmålet om grunnfinansierings størrelse og andel var i mange år et sentralt spørsmål og ga en permanent spenning i forholdet mellom instituttene og NTNf. Som instituttsjef ved NIBR fra 1987 til 1995 møtte jeg i NTNfs halvårslige instituttleder møte, og spørsmålet om grunnbevilgningens størrelse var en gjenganger i disse møtene. Fagmiljøene ønsket

større muligheter til å arbeide mer langsiktig på områder de mente ville få stor betydning litt fram i tid, mens NTNf var opptatt av å sikre relevans ut fra brukermiljøenes kunnskapsbehov.

Selv om NTNf ikke var alene om å etablere institutter, er det rimelig å si at NTNfs aktivitet de første tjue årene etter krigen var med på å gi instituttmodellen dens sentrale plass i utbyggingen av det norske forskningssystemet. Tidligere var det særlig etablert forskningsinstitutter innenfor landbruk og fiskeri. Disse primærnæringsinstituttene var del av et imponerende kunnskapssystem i sine sektorer og hadde betydelige forvaltningsoppgaver som del av sine oppdrag. I tillegg ble det etablert en rekke samfunnsfaglige institutter i årene etter krigen (se også kapittel 6). På 1970-tallet og fram til midt på 1980-tallet sto instituttene for den største andelen av forskningsressurser i det norske forskningssystemet.

Gikk NTNf ut over sitt arbeidsområde med NIBR?

Da spørsmålet om byplanforskning kom opp, hadde NTNf angrepsmåten klar, og etableringen av NIBR var slik et typisk eksempel på den rollen rådet hadde tatt i de første tiårene etter krigen. NTNf fikk innspill fra ulike aktører om å styrke et kunnskapsområde og responderte med å sette ned et utvalg med medlemmer fra de ulike interessentene i næringsliv, myndigheter og forskningsmiljøene.

Thomassen (1997, s. 430) drøfter hva som kunne ligge bak at det var NTNf som fikk oppfordringen om å følge opp byforskningen. Han trekker fram at de planfaglige profesjonene, først og fremst ingeniører og arkitekter, faglig sto nærmere teknisk forskning. En annen faktor var at de aktuelle universitetsmiljøene var skeptiske til tanken om mer anvendt samfunnsforskning. De mente fagene ikke var modne for slike utfordringer.

Men selv om instituttetableringer var blitt praksis, gjensto spørsmålet om by- og regionforskningen kunne tilhøre NTNfs arbeidsområde og om det var riktig å bruke NTNfs midler på dette fagområdet. Som vist, nølte NTNf med å ta et slikt ansvar. Når rådet likevel gjorde det, kan en antakelse være at det ikke var opplagt hvilke kunnskapsområder som ville trenge for å løse sam-

funnsutfordringene. Samtidig hadde NTNf allerede etablert et institutt som også lå klart utenfor det teknisk-industrielle mandatet, Transportøkonomisk institutt (TØI).

Dette instituttet lå faglig nær byplanforskningen, og etableringen av TØI har mange likheter med etableringen av NIBR. For TØI startet det med at et utvalg under Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) og Samferdselsdepartementet (SD) i 1955 hadde foreslått å etablere transportøkonomisk forskning. NTNf ble bedt om å vurdere et initiativ selv om dette ikke var et opplagt arbeidsområde for NTNf (Collett & Skoie, 1981, s. 123). I første omgang gikk NTNfs arbeidsutvalg imot forslaget, men saken ble tatt opp igjen. Fagområdet var også aktuelt for Norges almannvitenskapelige forskningsråd (NAVF), men SD mente at NTNf hadde mer erfaring med å etablere institutter som kunne skape interesse hos næringsliv og myndigheter. Etter litt diskusjon etablerte NTNf i 1957 Transportøkonomisk utvalg. Det startet straks oppbyggingen av det som i 1964 ble til Transportøkonomisk institutt.

Men til tross for at NTNf hadde etablert TØI, nølte rådet med å ta det økonomiske ansvaret for byplanforskningen fordi det var et fagfelt som lå klart utenfor det industrielle ansvarsområdet. NTNfs arbeidsutvalg betinget derfor sitt vedtak om å utrede byplanforskning med «at det ble funnet en finansieringsmåte som ikke belastet NTNfs økonomi» (Collett & Skoie, 1981, s. 122). NTNfs direktør Robert Major var tydelig positiv til å gå videre, og det ser ut til at et møte mellom Major og kommunalminister Andreas Cappelen (Ap) i januar 1963 bidro til at saken kom videre (Thomassen, 1997, s. 430). Statsråden hadde understreket den politiske betydningen av feltet, og at han var villig til å foreslå en bevilgning for Stortinget. Dette signalet fra politiske myndigheter gjorde at arbeidsutvalget var villig til å oppnevne et utvalg for byplanforskning.

Hvilken fagprofil skulle et by- og regionplaninstitutt få?

Innstillingen fra Utvalg for byplanforskning ble, som nevnt, publisert i 1964 som vedlegg til NTNfs store forskningsutredning (NTNF, 1964). Bakgrunnen for forskningsutredningen var en anmodning fra stortingskomiteen som

behandlet NTNFs budsjett for 1963. Komiteen ba om å få «en oversikt over, og retningslinjer for et bredt felt, av den teknisk-industrielle forskning i vårt land». Industridepartementet fulgte opp og ba NTNf om å utarbeide en slik utredning (NTNF, 1964, forordet). Utredningen ble en bred gjennomgang av landets forskningsutfordringer. Det ble argumentert med at hvis den praktiske by- og regionplanleggingen skulle holde tritt med byvekst og fraflytting, ville den trenge støtte i sterk forskning. Etter at Utvalg for byplanforskning la fram sin innstilling i mai 1964, ga NTNFs råd raskt klarsignal om at det faglige arbeidet kunne starte.

I utvalgets innstilling kan vi se fire tydelige elementer i premissgrunnlaget om hvilken faglig profil instituttet skulle utvikle: Det skulle ta opp planfaglige problemstillinger, regional- og distriktpolitiske problemstillinger, bruke en samfunnsvitenskapelig tilnærming og også ha en praksisnær, anvendt tilnærming.

De sentrale planfaglige problemstillingene ble knyttet til urbaniseringen og utfordringene som fulgte med, ikke minst bilens rolle i byutviklingen. Om de praktiske byplanoppgavene heter det i årsrapporten fra NIBR: «Det er en velferdssak av dimensjoner at boligstrøkene og bykjernene i våre voksende byer og tettsteder får en heldig utforming og at miljøene blir gode og tidsmessige» (1967, s. 83).

Det var tale om: «å se arealbruken og kommunikasjonene i sammenheng, og vurdere standardkrav mot økonomi». Byplanforskning skulle ikke minst dekke oppgaver av mer praktisk karakter, slik som normer for prosjektering og ulike prinsipp- og detaljspørsmål. Men regionplanlegging var også tydelig med. En ny bygningslov var på trappene, og den ville gi alle kommuner store planleggingsoppgaver.

Ikke bare byveksten og dens planleggingsutfordringer, men også fraflyttingen ble definert inn i instituttets fagfelt. At slike spørsmål ble sentrale fra begynnelsen, kan som pekt på, knyttes til at Skrindo fra distriktsplanavdelingen i Kommunal- og arbeidsdepartementet (KAD) var med i utvalget. Hans deltakelse knyttet utvalget direkte til den distrikts- og regionalpolitiske oppbyggingen som var i gang tidlig på 1960-tallet, med Erik Brofoss som sentral aktør, blant annet som styreleder i Distriktenes utbyggingsfond fra 1961 til 1978 (Thomassen, 1997, s. 434). I innstillingen heter det at urbaniseringsprosessene reiste mange spørsmål «som like mye knytter seg til de strøkene som uttynnes som til de voksende byer og tettsteder». I NTNFs

forskningsutredning vises det til at den nye distriktsplanavdelingen i KAD «har uttynningen av utkantstrøk og tilflytting til tettsteder og byer som bakgrunn for sitt arbeid og kan få stor betydning for den videre utbygging av landet» (NTNF, 1964, s. 54).

Utfordringene var ikke bare av teknisk eller praktisk karakter. Et kunnskapsgrunnlag for planlegging måtte også dekke problemstillinger knyttet til samfunnsforhold og trivsel. Samfunnsfagene hadde begynt å markere seg, og utvalget skrev eksplisitt i utredningen: «Det er naturlig å utvikle de samfunnsvitenskaper som by- og regionplanleggingen bygger på og skaffe en dypere forståelse av det som foregår.» (NTNF, 1964, s. 54). Et av de største prosjektene NIBR gjennomførte de første tiårene, tok nettopp sikte på å belyse betydningen av forskjellige trivsels- og miljømessige faktorer og omfattet flere studieområder både i Oslo og i mindre byer (se nedenfor).

Det var aldri tvil om at et by- og regionplaninstitutt måtte ha direkte relevans for praktisk planlegging og politikk og drive anvendt forskning, blant annet ved å bidra til utvikling av metodikk for planlegging, enten det gjaldt datagrunnlag eller analyse. Da instituttet ble etablert i 1967, mente derfor flere at «by- og regionplanlegging» var et bedre navn enn «by- og regionforskning». Det var ikke veldig klare skillelinjer mellom å gi direkte bidrag i planleggingsprosesser og forskning for å gi planleggingen et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. Men instituttet var fra begynnelsen av bevisst på at arbeidsmåten påvirket mulighetene for praktisk bruk av kunnskap. I årsberetningen for NTNF i 1969 heter det:

Lokale planleggingsmyndigheter har fått et atskillig sikrere grunnlag for å treffe viktige beslutninger. Instituttets oppdrag i denne sektoren er gjennom-ført med sterk lokal innsats, og denne arbeidsmåten har bidratt effektivt til å spre kunnskapene om nye metoder og til å trene lokale fagfolk i å utnytte dem.

Utvikling av en faglig strategi

Instituttet vokste raskt. De første forskerne ble rekruttert allerede i 1964, og i 1965 var det 11 ansatte. Året etter var antallet økt til 18. Den faglige retningen de første årene var definert i utredningsutvalgets innstilling, og utvalget ledet selv arbeidet i oppstartsårene. En gjennomlesning av NIBRs årsberetninger (trykket i NTNFs årsberetninger), viser at problemstillingene i by- og regionplanlegging var en tydelig retningsviser. Grunnbevilgningen fra NTNf ga relativt gode muligheter for å forme et faglig program, men det går tydelig fram at det raskt ble stor spennvidde innenfor de rammene som utvalgsinnstillingen hadde gitt.

Ved siden av disse rammene var det her, som ellers i instituttsektoren, forskernes faglige bakgrunn og interesser, samt hvilke oppdrag som var tilgjengelige, som formet instituttets profil. Derfor var det viktig hvilke forskere som ble rekruttert. Det går fram at instituttet rekrutterte mange unge kandidater som senere fikk sentrale roller på fagfeltet, både innenfor høyere utdanning og i planlegging og forvaltning.

Målsettingen var å etablere et fagmiljø som nettopp kunne levere kunnskapsgrunnlag for samfunnsplanlegging. Instituttet tok på seg store og små oppdrag, både utredningspregete og mer tydelige forskningsoppgaver. Det var som nevnt ingen klar grenseoppgang mellom forskning og ren utredningsbistand. Årsberetningen for 1967 nevner blant annet en undersøkelse av havner på Østlandet, studier av randbebyggelse langs riksveier (bebyggelse vokst fram langs veitraseer), en sentrumsanalyse for Oslo, oppdrag for Vassfarutvalget og et prosjekt for Kulturrådet om fritidsaktiviteter.⁴ Det ble etter hvert et tema i årsberetningene at instituttet hadde tatt på seg mange mindre oppdrag og at det var utfordrende å kombinere disse med relevante forskningsoppgaver som ble finansiert fra grunnbevilgningen.

Selv om oppdragene var med på å forme profilen, hadde styret ved etableringen i 1967 utarbeidet «Ramme for forskningen 1967–1972», et slags forskningsprogram for de nærmeste fem årene. Og i årsberetningen for 1969 er det en tydelig ambisjon å enes om en faglig strategi for å forme instituttets

⁴ Vassfarutvalget ble opprettet i 1966 for å arbeide fram en verneplan for området. Grunneierne var godt representert i utvalget, se blant annet artikkel i heftet *Ringerike 2012*.

retning og profil. Samtidig ble det vist til et ønske om å avslutte «flere av de tidlige, ofte spredte og mindre forskningsoppgaver» for å samle innsatsen om «større oppgaver».

Det var også et tydelig strategisk valg at instituttet samarbeidet med en rekke andre forskningsinstitusjoner, og at forskerne tok på seg undervisningsoppdrag og foredrag. Slik ble NIBR tidlig en institusjon med et miljø som var aktivt med i oppbyggingen av det faglige grunnlaget for by- og regionplanlegging. Av årsberetningene går det fram at NIBRs forskere holdt innlegg og foredrag på ulike kurs og konferanser og ga forelesninger ved Norges tekniske høyskole (NTH) og Norges landbrukshøgskole (NLH) og etter hvert også Universitetet i Oslo (UiO). Det var flere samarbeidsprosjekter med andre fagmiljøer, både ved universiteter, høyskoler og institutter, blant annet det store Årdalsprosjektet i samarbeid med UiO. Instituttet kom også straks med i nordiske nettverk for utvikling av faggrunnlaget for planlegging, og det var med på å utvikle og stifte Nordiska institutet för samhällsplanering (NORDPLAN) i Stockholm under Nordisk ministerråd. Instituttet etablerte løpende kontakt med tilsvarende nordiske institutter og kom tidlig med i europeisk samarbeid i OECD- og i regi av FNs økonomiske kommisjon for Europa (Economic Commission for Europe, ECE).

Det faglige arbeidet de første årene

Den nye bygningsloven som kom i 1965, satte nye premisser og ga samtidig en ny giv for planlegging både på kommune- og fylkesnivå. Instituttet så seg som del av en slik ny giv. I den første årsberetningen fra 1963 beskrives formålet slik: «Å fremme by- og regionforskningen i landet på en slik måte at planleggingen innenfor dette felt av samfunnslivet kan bygge på et bedre vitenskapelig grunnlag.» Det var derfor rimelig at en ingeniør- og arkitektfaglig tilnærming ble en viktig del av NIBRs faglige profil de første tiårene. Samtidig kom sosiologer, geografer og økonomer tidlig inn i forskerstaben. Årsberetningene viser at de tre sentrale temaene de første årene var: transportanalyser, detaljhandelsanalyser og distrikts- og regionalfaglige analyser.

Betydningen av bilens rolle i byplanen ble illustrert ved at de første forskerne ble rekruttert fra arbeidsgruppen for Transportanalysen for Oslo kommune. I hovedstaden hadde Byplankontoret etablert en slik prosjektgruppe med bakgrunn i Oslos store utfordringer med bolignød og boligbygging og økt bilbruk etter frigivelsen av bilsalget i 1960. I NIBR-regi ble det etter hvert gjennomført flere transportanalyser, blant annet for Vestfold fylke, og nye forskere ble rekruttert. Rolf H. Jensen, senere professor i by- og regionplanlegging ved NTH og byutviklingsdirektør i Oslo kommune, var ved NIBR i disse årene. Det ble også arbeidet med utvikling av metodegrunnlaget for transportanalyser i samarbeid med Norsk regnesentral. Dette var et annet NTNFI-institutt, etablert i 1952, først som et regneteknisk servicesenter for forskning og næringsliv, etter et forslag fra NTNFI-utvalget for matematikkmaskiner.⁵ Metodegrunnlaget ble videreutviklet og prøvd ut i flere prosjekter på 1960-tallet, blant annet i et stort oppdrag NIBR og Transportøkonomisk institutt hadde sammen, med utredninger og analyser for Tromsø kommunes generalplanarbeid.

Profilen kom også til uttrykk gjennom et viktig initiativ de første årene om å gi ut PLANDATA, som startet i 1968. Instituttets rolle i informasjonsarbeid og formidling var klart fra starten. PLANDATA var materiale til hjelp i praktisk by- og regionplanarbeid, bearbeidet og presentert i et løsningsbladsystem med abonnenter. Modellen for dette var nok Norges byggforskningsinstituttets serie med «byggdetaljblad». NBI-serien ble raskt til byggtekniske referansedokumenter for hele bransjen. Slik er det fortsatt, og serien går nå under navnet «Byggforskserien». NIBRs plandataserie var på samme måte enkeltstående faglig-tekniske beskrivelser av et plantema, utarbeidet av instituttets forskere. Denne serien fikk langt fra den posisjonen NBIs serie hadde fått. Den var likevel et viktig produkt som markerte instituttets sentrale rolle på planområdet. Serien fortsatte i mange år og hadde på det meste 500 faste abonnenter og 20–25 årlige utgivelser. En fortegnelse av publiserte Plandatablad fram til 1975 finnes i Røed (1975, s. 8–10).

Handelsanalyser var et annet tydelig forskningsområde de første årene. Det startet høsten 1964 med et oppdrag for Buskerud fylkeskommune om en detaljhandelsundersøkelse. Det ble stilt betydelige oppdragsmidler til

⁵ Norsk Regnesentral er et forskningsinstitutt innenfor statistisk modellering, maskinlæring og IKT.

rådighet til NIBR fra Norges Handelsstands Forbund, Norges Kooperative Landsforening og Norsk Produktivitetsinstitutt for å etablere et «Fagutvalg for handelssentra» med et program om å studere «cityfunksjoner», drive forskning og på oppdrag foreta utredninger om detaljhandel og andre tjenestenæringer. Dette utredningsområdet ble virksomt i mange år.

Landets distriktspolitiske utfordringer definerte behov for distrikts- og regionalfaglige analyser, og med disse kom samfunnsfag som sosiologi, geografi og samfunnsøkonomi inn i NIBR. Ikke minst bidro sosiologene sterkt til utviklingen av instituttets profil. Arne Dolven var blant de første. Hans magisteravhandling: *Aurskog-Høland. En sosiologisk undersøkelse av pendling, flytting, bosettingsmønster og kommuneinndeling i et av Oslos randområder* ble utgitt som den aller første NIBR-rapporten (Dolven, 1965). Her var det regionale perspektivet tydelig, og prosjektet ble fulgt opp med andre brede steds- og kommuneanalyser.

Sosiologene var også sentrale i utviklingen av det største prosjektet NIBR gjorde på 1960- og 1970-tallet (NIBR, 1974). Prosjektet var en sammenlignende miljøundersøkelse og er omtalt allerede i årsberetningen for 1968. Undersøkelsen skulle belyse betydningen av forskjellige trivsels- og miljømessige faktorer og omfattet tre studieområder i Oslo og tre miljøer i mellomstore og mindre byer (Arendal, Flekkefjord og Ski). Mer enn hundre personer var bidragsytere, ifølge sluttrapporten fra 1974, som i tillegg til omfattende analyser av intervjumateriale også presenterte metodikk for å beskrive ulike sosiale miljøkvaliteter i by- og tettsteder.

Geografer som studerte urbaniseringsprosesser kom også tidlig til. Tor Fredrik Rasmussen, som senere ble professor ved UiO, leverte sin doktoravhandling i Lund som NIBR-forsker i 1967. Han utforsket storbyutvikling og arbeidsreiser med «en samfunnsgeografisk analyse av den regionale konsentrasjonen i bosettingsmønsteret» (Rasmussen, 1967). Økonomer supplerte studiene med regionaløkonomiske analyser av arbeidskraftregioner. Teorien om vekstsentra (Hermansen, 1971), som sto sterkt i norsk distriktspolitikk på 1960-tallet, hadde både geografi og samfunnsøkonomi som fundament (se Hallén, 1977, kapittel 7). Samfunnsøkonomen Jan Sandal, senere mangeårig ekspedisjonssjef for planlegging og regional utvikling i det som nå er Kommunal- og distriktsdepartementet, var med i disse første årene.

Både geografer og sosiologer ble engasjert i debatten om sentrum og periferi på 1960-tallet. Ottar Brox, som ble NIBR-forsker på 1980-tallet, satte

en kraftfull dagsorden med boka *Hva skjer i Nord-Norge?* (Brox, 1967). Tor Fredrik Rasmussen ble en av hans sterkeste kritikere med sin tese om «sentraliseringens ubønnhørlighet», blant annet i sin doktoravhandling. NIBRs sosiologer som hadde gitt tydelige distriktpolitiske forskningsbidrag, utfordret sin kollega Rasmussen, mens NIBRs ingeniører og arkitekter engasjerte seg mindre i debatten. Rasmussen skrev senere at byforskningen ble liggende i skyggen av samtidens store interesse for distriktenes problemer (Rasmussen, 2003, s. 131–155). Samtidig kan det med en viss rett hevdes at samfunnsvitenskapelig byforskning først fikk synlighet da Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP) i 1980 etablerte et byforskningsprogram (om RFSP senere).

Tidlig på 1970-tallet ble instituttsjef Sven Erik Lundby leder for flyplassutredningen.⁶ NIBR var sekretariat, og en rekke medarbeidere ble trukket inn i arbeidet. Dette praktiske grepet ble videreutviklet i tiårene etter, hvor instituttet tok en rekke initiativ og ga vesentlige bidrag til å utvikle ny metodikk for nærmiljøutvikling, for medvirkning i planprosesser og for konsekvensanalyser. De planfaglige arbeidene hadde et betydelig omfang og dreide seg både om metodeutvikling og konkrete leveranser til praktiske planprosesser. Det ble også utviklet betydelige bidrag til temaet «barn i planlegging».

Utover på 1970-tallet utviklet NIBR med dette en mangfoldig portefølje med planleggingsrettede prosjekter, regional- og distriktpolitiske prosjekter, samt prosjekter om naturressurser og miljø, ofte med kommunen som sentral enhet. Konsekvensanalyser kom også inn som et temaområde.

Miljøspørsmålene ble første gang nevnt i årsberetningen for 1968, og året etter ble det rapportert om strandområdeanalyser med registrering av verneverdier knyttet til rekreasjon, fiske, naturverdier og fortidsminner. Da Miljøverndepartementet (MD) ble etablert i 1972, kom departementet inn med direkte bevilgninger og oppdrag til NIBR. Departementet fikk en egen planavdeling med klar relevans for NIBRs arbeidsområde i tillegg til miljøvernssakene. Et stort prosjekt om forvaltning av vassdragssystemer ble gjennomført tidlig på 1970-tallet i samarbeid med de to NTNF-instituttene innenfor miljøforskning, Norsk institutt for vannforskning og Norsk institutt for luftforskning (rapport omtalt i 1972-beretningen). Mange prosjekter ved

⁶ Samferdselsdepartementet oppnevnte Hovedflyplassutredningen, et utvalg for å utrede ny hovedflyplass. Innstillingen ble levert 11. juni 1971. I 1973 vedtok Stortinget lokalisering av flyplass på Hobøl og arealene ble båndlagt i 1976.

instituttet gjaldt naturressursregnskap som tema. Prosjektoppgavene og medarbeiderne innenfor dette området ble overført til Statistisk Sentralbyrå i 1978.

Miljøverndepartementet, særlig gjennom sin planavdeling, og Kommunal- og arbeidsdepartementet, særlig gjennom sin distriktsutbyggingsavdeling, ble de sentrale kontaktpunktene i sentralforvaltningen for NIBR. I flere perioder var begge departementenes ekspedisjonssjefer representert i NIBRs styre. Dette ble en styrke for instituttet, og dette «doble eierskapet» ble ikke oppfattet som konfliktfyllt.

Instituttet får en bredere samfunnsfaglig profil

Beretningene fra 1970-tallet viser at instituttet hadde hatt en jevn vekst fra starten og fram til 1973. Fra da av ble det rapportert om et vanskeligere oppdragsmarked. Instituttet hadde påtatt seg mange småoppdrag sammen med noen færre større. I 1976 går det fram at det var 80 enkeltoppdrag med et gjennomsnittlig omfang tilsvarende en fjerdedels årsverk. Grunnbevilgningen fra NTNf hadde vært viktig hele tiden, men gjennom 1970-årene økte NIBRs inntjening gjennom prosjektoppdrag fra 25 prosent til over 50 prosent av omsetningen (NIBRs årsberetning, 1977). Fortsatt var Miljøverndepartementet og Kommunal- og arbeidsdepartementet de viktigste oppdragsgiverne, og det ble rapportert at instituttet fikk samlet bevilgningene i større og relativt langsiktige oppgaver (NTNFs årsberetning, 1977, s. 139).

Mot slutten av 1970-tallet ser vi starten på en dreining av NIBRs profil, slik at instituttet ble et bredere og tydeligere samfunnsfaglig institutt. Planleggingsrettede oppgaver hadde fortsatt en tydelig plass, og bredden ble større med flere nye temaer. Den lokal- og distriktpolitiske forskningen fikk større omfang både med forskningsprosjekter og utredninger (NIBR, 1977, s. 20). Problemstillinger knyttet til kommunen som aktør og enhet hadde vært med fra starten, men ble nå etter hvert til en bredere kommunalforskning, også med et statsvitenskapelig perspektiv. Samtidig kom velferdspolitiske temaer inn for fullt, og dette ble et viktig fagområde.

Denne utviklingen må knyttes til veksten i etterspørsel etter samfunnsvitenskapelig forskning i forvaltningen. Forskningspolitikken hadde blitt lagt

om, og det såkalte sektorprinsippet ble gjort gjeldende fra starten av 1970-tallet. Dette ga departementene tydelig ansvar for å sikre kunnskapsgrunnlaget for politikken på sitt område (St.prp. nr. 85 (1971–72); Skoie, 2005, s. 52).

Ved inngangen til 1980-årene var det etablert en lang rekke samfunnsvitenskapelige institutter, og mange var sterkt avhengige av oppdrag. De var blitt etablert gjennom ulike initiativ, ofte uten noen offentlig grunnbevilgning. De kunne likevel konkurrere i et voksende oppdragsmarked, særlig med departementer og direktorater som oppdragsgivere. Slik ble den samfunnsfaglige forskningen sterkt påvirket av brukersiden, av departementer og andre politiske myndigheter som bestillere og brukere av forsknings- og utredningsprosjekter.

Muligheten for å utnytte den voksende samfunnsvitenskapelige forskningen med målrettet finansiering medførte at flere departementer utviklet egne forskningsadministrative enheter. Etter hvert ga forskningspolitiske dokumenter uttrykk for at denne måten å organisere forskningen på var lite effektiv sett fra det offentlige side og heller ikke den beste ut fra kvalitetshensyn. Dette bidro til at tanken om en tydeligere profesjonalisering gjennom etablering av et eget forskningsråd for anvendt samfunnsforskning sto stadig sterkere.

Eget råd for forskning for samfunnsplanlegging

Tanken om en mer systematisk tilnærming til bruken av samfunnsvitenskapelig forskning går tilbake til 1960-tallet. Etter en omfattende utredning, ledet av den sentrale arbeiderpartipolitikeren og sosialøkonomen Per Kleppe, og hvor mange sentrale samfunnsvitenskapelige professorer var med, la Regjeringen Gerhardsen fram en stortingsmelding med forslag om å etablere et eget institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning (St.meld. nr. 7 (1962–63)). Noen år senere (1966) ble Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning opprettet (Skoie, 2003, s. 64) (se også kapittel 6). Paradoksalt nok fikk dette instituttet i starten rammebetingelser som ga svake insentiver for å orientere seg mot det voksende oppdragsmarkedet (Hompland, 1988). Stortinget vedtok blant annet at instituttet ikke skulle ha brukerrepresentanter i styret, men være et rent forskerstyre (Skoie, 2003, s. 77–78).

Et annet forslag som kom opp midt på 1960-tallet, var å etablere et eget forskningsråd for samfunnsforskning. I debatten om den teknisk-naturvitenskapelige forskningen i Norge i 1966, vedtok Stortinget enstemmig å oversende til Regjeringen et representantforslag om å vurdere etableringen av «et nytt råd for samfunnsforskning og planlegging». Idéen om et slikt råd var til diskusjon i nærmere et tiår. I den viktige stortingsmeldingen om «Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn» (St.meld. nr. 25 (1973–74)) ble forslaget lansert igjen. Det ble tatt videre i Trygve Brattelis andre regjering, i det som blir sett som den første samlede forskningsmeldingen, St.meld. nr. 35 (1975–76). Der heter det på side 60:

[Det er] behov for et organ som ut fra en mer uavhengig posisjon kan ivareta:

- Forskningsoppgaver av langsiktig karakter og som er tverrgående i forhold til departementenes saksområder.
- Forskning som er av interesse for allmennheten eller for bruker – og interessegrupper som ikke selv har kompetansemessig eller ressursmessig grunnlag for å formulere og finansiere forskningsoppgaver.
- Forskningsoppgaver av interesse for fylker og kommuner.

Forslaget om å styrke organiseringen av forskning for samfunnsplanlegging fikk bred støtte, men flertallet i stortingskomiteen mente at et nytt råd under NAVF var en bedre løsning enn et selvstendig råd. Da meldingen ble diskutert i Stortinget, var det dette temaet som ble viet størst oppmerksomhet, og ikke for eksempel utbygging av oljeforskningen, som på dette tidspunktet var høyst aktuelt (Elvbakken & Finstad, 2022). Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP) ble så etablert i 1978 som et femte fagråd i NAVF. Åtte år senere (1986) ble RFSP omorganisert til et selvstendig forskningsråd med navnet Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS). Dette rådet fikk også ansvar for å følge opp de samfunnsvitenskapelige forskningsinstituttene.

RFSPs leder det meste av tiden fram til 1986 var Njål Arge. Han hadde vært forsker og forskningsleder ved NIBR fra oppstartsårene. (Jeg arbeidet selv som førstekonsulent i RFSP fra august 1982 til januar 1985.) RFSPs første satsing var et program for byforskning, og også de øvrige programområdene var svært relevante for NIBRs faglige profil. RFSP (og senere NORAS) skulle

kanalisere forskningsbehov fra departementene til forskningsinstitusjonene og samtidig bidra til en mer systematisk formidling av forskningen. Det nye rådet innevarslet også klare ambisjoner om høyere faglig kvalitet. Et forskningsråd kunne på en helt annen måte enn departementene utvikle programmer og velge prosjekter på faglig grunnlag. Slik kunne både kvalitet og relevans sikres. Rådet ville også avlaste departementene for forskningsadministrative oppgaver.

NIBRs utvikling ble formet av dette, slik de fleste samfunnsvitenskapelige instituttene ble. Forskningsrådenes programsatsinger ble en svært viktig finansieringskilde. Det ble derfor lagt langt mer arbeid i rekruttering og kompetanseheving for å fremme en utvikling der staben var på høyde med de kravene som etter hvert ble tydeligere stillet fra forskningsrådene. Det ble lagt vekt på å rekruttere forskere med forskerutdanning. Med reformer av forskerutdanningen ved universitetene – og en sterk vekst i antallet doktorgradskandidater – ble det vanligere å krevne doktorgrad ved ansettelser. Det ble også lagt mer vekt på organisering i forskningsgrupper med tydelige faglige ledere.

Fra 1988 ble ansvaret for NIBRs basisbevilgning overført fra NTNf til Nasjonal komité for miljøvernforskning under NAVF. Bevilgningen kom fra Miljøverndepartementet, og NIBR ble et «miljøinstitutt», sammen med NTNf-instituttene for vann- og luftforskning (NIVA og NILU). Dette var en ny politisk linje som kom i kjølvannet av behandlingen av NOU 1981: 30 (Thulin-utvalget). Utredningen kom med forslag som i sin tur ledet fram til en fristilling av instituttene fra 1986. Instituttene under NTNf ble organisert som stiftelser.

Avslutning

I denne historien om NIBRs første år har jeg vektlagt utgangspunktet som by- og regionplaninstitutt, etablert som ett av det teknisk-naturvitenskapelige forskningsrådets mange forskningsinstitutter. Med sin NTNf-tilknytning og portefølje av praksisnære, planfaglige arbeider var NIBR på noen viktige områder et annerledes institutt enn mange av de samfunnsfaglige institut-

tene som kom til. Samtidig var det helt tydelig at samfunnsfagene var helt nødvendige for å dekke problemstillinger som planlegging, urbanisering, fraflytting og pendling krevde. Instituttet påtok seg mange små oppdrag over et bredt felt, men den planleggingsrettede, by- og distriktpolitiske profilen var tydelig til langt ut på 1970-tallet, og instituttmiljøet var mer tverrfaglig enn de fleste samfunnsfaginstitutionene.

Med etableringen av et nytt forskningsråd for anvendt samfunnsfaglig forskning sist på 1970-tallet, kom en ny utvikling med forskningsprogrammer som samlet finansiering fra flere departementer til bredere samfunnsfaglige satsinger. Samtidig finansierte departementene fortsatt oppdrag direkte. Framveksten av et bredt og mer omfattende oppdragsmarked for samfunnsfaglig forskning gjorde at NIBR fikk en bred samfunnsfaglig profil, men hvor planleggingsfeltet fortsatt hadde en plass.

Referanser

- Brandt, T. (2019). Industriforskningen i entreprenørenes tid. i T. Brandt, M. Ingulstad, E. Larsen, M. Mangset, V. Schwach, *Avhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie*. (s. 45–83). Fagbokforlaget.
- Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge?* Pax Forlag.
- Collett, J. P. & Skoie, H. (1981). Teknisk-industriell forskningsorganisasjon i Norge i 1945–1980: Debatt og hovedlinjer i utviklingen. I NOU 1981: 30B, *Vedlegg til utredning om offentlig støtte til teknisk industriell forskning i Norge* (Vedlegg 3).
- Dolven, A. S. (1965). *Aurskog-Høland: En sosiologisk undersøkelse av pendling, flytting, bosetningsmønster og kommuneinndeling i et av Oslos randområder* (Rapport nr. 1). Utvalg for byplanforskning.
- Elvbakken, K. T. & Finstad, T. (2022). Olje – vitenskap og ny kunnskapsøkonomi. I A. Andresen & K. T. Elvbakken (Red.), *Vitenskap og vitenskapshistorier: Universitetet i Bergen 1946–2021: Bind 3 Kunnskapen i samfunnet* (s. 305–345). Fagbokforlaget.
- Hallén, A. (1977). *Senter for ein utkant: Analyse av ein kommunal strategi for vekst i ein nærings svak region* [Magisteravhandling]. Universitetet i Oslo, Institutt for samfunnsforskning /Institutt for sosiologi.
- Hallén, A. (2017). Forskning for samfunnsplanlegging – Om NIBRs etablering og første år. *Plan – Tidsskrift for samfunnsplanlegging, regional- og byutvikling*, 56 (5), 4–9.
- Hermansen, T. (1971). *Vekstsentra: Industriutbygging og distriktpolitikk*. Norsk Produktivitetsinstitutt.
- Hompland, A. (1988). Mellom departement og akademi. I *Fra ansvarsdeling til delt ansvar* (INAS Rapport 88: 5). INAS.
- NIBR. (1974). *Miljøkvaliteter: Sammenlignende undersøkelser av seks norske byområder* (NIBR-rapport 35).

- NIBR. (1977). *Regional- og distriktpolitisk forskning ved NIBR* (NIBR-notat 1977: 20).
- Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd. (1964). *NTNFs forskningsutredning 1964*.
- Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd. (1964–1979). *NTNFs årsberetninger*.
- NOU (1981:30A). *Forskning, teknisk utvikling og industriell innovasjon*.
- Rasmussen, T. F. (1966). *Storbyreiser og tettstedsutvikling: En undersøkelse av pendling, storbyutvikling, næringsliv og urbanisering i Oslo-området* (Samfunnsøkonomiske studier nr. 18). Statistisk sentralbyrå.
- Rasmussen, T. F. (1969). *Byregioner i Norge: Den regionale konsentrasjon i bosettingsmønsteret* (NIBR-rapport 11). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Rasmussen, T. F. (2003). *Bosetting og byutvikling. Planlegging og politikk i Norge i går, i dag og i morgen*. Kommuneforlaget.
- Røed, A. (1975). *Eksterne NIBR-publikasjoner 1965–1975* (NIBR-notat 1975: 8).
- Skoie, H. (2003). Instituttsektoren – viktig sektor med problemer. *NIFU skriftserie* (nr. 15/2003).
- Skoie, H. (2005). *Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden*. Cappelen Akademisk Forlag.
- St.meld. nr. 7 (1962–63) *Om organiseringen av den anvendte sosialvitenskapelige forskningen*.
- St.meld. nr. 25 (1973–74) *Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunnet*.
- St.meld. nr. 35 (1975–76) *Om forskningen i Norge*
- Thomassen, Ø. (1997). *Herlege tider: Norsk fysisk planlegging ca. 1930–1965* (Doktoravhandling, Skriftserie nr. 18). Historisk institutt, NTNU.